

protiv francuskog novog romantizma

zlatko sušić

Ne bismo s ovdje upuštali u obuhvatniju kritiku novog romantizma u Francuskoj, kad bi se njegova »slava« ograničavala samo na ono što je u stvari njegova prva pokretačka snaga: stanje duha karakteristično za vidove stvaranja, ponašanja i senzibiliteta mladih danas, a protiv sila prevlasti, prudenje i otuđenja našeg doba.

Izazov za osporavanje nalazimo, međutim, već od trenutka u kojem ustanovljavamo da dotično stanje duha, sa čijim bi se nekim manifestacijama mogli identifikovati i mnogi od nas, kroz igru okultnih rivaliteta i interesa, i samo prerasta u političku volju, propraćenu oznakama i aspiracijama koje ne varaju: pristrasnošću, represivnošću i težnjom za dominacijom. Od tog časa, rasuđivanje se seli na drugi teren, te i sam kritičar formira svoje stavove u ime ideoloških opredjeljenja, napuštajući ravan i ugao iz kojih je novi romantizam mogao posmatrati pretežno kao duhovnu klimu, u užem smislu.

Prve neoromantičarske pretenzije na atribut »pokret« (koji bi se provjeravao kroz kriterije organizovanosti i brojčanosti), u Francuskoj su podnijete sudu šire javnosti tokom 1978. godine, doprinosima različitih masovnih sredstava javnog općenja: radija, televizije i štampe. U nemogućnosti da sada odmjerimo stupanj orkestracije između tih različitih priloga, iako se to pitanje njihovim povodom može postaviti, neka nas ovdje na trenutak zabavi ne sasvim neuđzna igra kojom francuski jezik teži da kroz usta svojih govornika, a u ime bogatstva stavova koje oni zastupaju, prikrije prozračnost odnosa između značenjskih mogućnosti svojih različitih morfoloških oblika. Upravo tako je na primeru novog romantizma zgodno prirojeti logiku koja povezuje etimološku i semantičku srodnost između francuskih riječi »public« (javnost kao javno mnijenje, publika, društvena zajednica), »publicité« (javnost kao osobina, stanje onoga što je javno, u značenju sprskohrvastke pozajmice »publicitet«) i »publicité« (reklama i propaganda, zanat ili vještina psihološkog djelovanja na javnost u komercijalne svrhe).

Materijalni ili duhovni proizvod je u građanskom društvu umnogome proizvod »stručnjaka za marketing«, sposobnih darobu podvrgnu dominantnoj ideologiji, da u trgovačke ciljeve kanališu neke potencijale te ideologije ili da, štaviše, i sami inauguriraju i rasvijetle neke njene nove ili prikrivenije vidove. Shodno zakonitostima funkcionisanja kapitalističkog sistema, na vrhuncu ljestvica zanimanja tako se koncentrišu stratezi rata proizvodima visokog ideološkog naboja, kakvi su na prvom mjestu svi proizvodi verbalne komunikacije, njihove podloge i prenosioci. U žestini toga sukoba, čija je glavna taktika u opštem diverzantskom djelovanju, svi potezi su dobri. Na tržište će se izbaciti knjiga čiju će prodaju i širinu odraza obezbijediti sama njena naslovna strana i iznos koji će se uložiti u njenu promociju i reklamiranje. Ishod predsjedničkih izbora će modulirati redakcija nacionalnog tjednika formulom i grafičkim rješenjem predstavljajući kandidata suparnika, čak i kad iz komercijalnih razloga deklarativno neće pozvati na biranje ovog ili onog. Na tržište će se lansirati list, svejedno je u kojoj oblasti (čak i u sportskoj ili dječjoj periodici, na primjer), jedino da bi se podrovali temelji već postojećim glasilima koja u datom domenu djeluju s protivničkim ili drukčijim ideološkim pozicijama. Pariske Le Monde, sigurno jedna od najinstruktivnijih novina na međunarodnom planu, ne po nepristrasnosti ili bezinteresnosti svojih usmjerenja, nego po iscrpnosti i domašajima svoga pristupa informaciji, zvanično će odbiti da, »u punom jeku ideološkog rata« (Krajem 1978. godine), objavi prikaz posvećen opsežnoj studiji marksističkog estetičara Iva Ejoa (Yves Eyot), ali će u istom periodu izdvojiti veći dio jednog svog književnog dodatka za ništa manje, u drukčijim bojama, ideološki kolorirane nove romantičarske. Usprkos odmjerivosti, čak i ironiji, u komentaru službene *Le Monde*ovog književnog hroničara Bertrana Poaro Delpeša (B. Poirrot-Delpech), taj temat će djelovati kao institucionalno krštenje kao javna ratifikacija jednog duhovnog stanja čija je navodna višegodišnja latentnost, ispod površine društveno-političkih događanja što u dosluhu s mas-medijama čine aktualnost, samo čekala na priliku da izbjie na vidjelo, da se stjecanjem i množenjem dubinskih sila na naoko mirnom moru izrodi u snažan talas, u spasonosnu plimu kojoj će biti dovoljno prepustiti se, pa izići iz granica ovozemaljske društvene učmalosti.

Ostavimo, međutim, za središnji dio ovog teksta ne-društvene ili anti-društvene pretenzije novog romantizma. Ograničimo se, za početak, tek na pomen njegovih zastupnika, njihovih zanimanja i djela.

U prvo vrijeme su se, u najavama, njegovi izrazi i odrazi eksplicite vezivali za polje umjetnosti, poglavito književnog stvaralaštva, te je i pomenuti *Le Monde*ov temat počivao na kolažu izjava i proklamacija, prvoj i dosad pretežnoj »literaturi« ekspanzata novoromantičarskog sveta. U njemu su se, uostalom već s početka prepoznajali još ranije posvjedočeni francuski

književni likovi, kakvi su Žan Edern (J. - E. Hallier) ili Mišel Le Briš (M. Le Bris), na primjer. Ni Alijeov ni Le Brisova tim dodatkom nagoviještena novoromantičarska manifestacija do danas, međutim, nije izišla iz štampe da bi mogla biti potvrđena kao simptom radikalnosti raskida između pojedinca i društva, ali i kao žarište epidemije asocijalnosti i romantičnog individualizma, koja će navodno, zahvatiti mlade u njihovoj sklonosti ka obnovi načela čovječanstva i čovječnosti. Tako je, na planu književnosti, novi romantizam ostao ono što smo o njemu već znali od oktobra 1978: haotičan predmet jednog jedinog literarnog ogleada, kojeg je njegov autor, Gonzag Sen-Bris, nazvao *Apsolutni romantizam* (G. Saint Bris: *Le romantisme absolu*, Stock, 1978), a kojem su dvojica epigona, Alen-Luj Sir i Žil Brošar, u ljeto 1980. godine, posvetili emotivnu i bezuslovnu odbranu i ilustraciju, naslovljenu *Romantičarska bitka* (G. Brochard, A. - L. Sire, *La Bataille romantique* Les Editions Neo, 1980. u daljem tekstu skraćeno R. B.). Što se tiče ostalih deklariranih poklonika *apsolutnog romantizma*, stvar je još jednostavnija: odličja njihovog ponašanja i »stvaralaštva« ne mogu se osmotriti drugdje nego na nivou *apsolutnog pozerstva* čiji oblici imaju za zajednički sadržitelj dandizam a la Gonzag Sen-Bris, a za bliže određenje Bodlerovu definiciju: »Dandizam nije neumjerena sklonost ka oblačenju i materijalnoj eleganciji. Te stvari su za čistog dandija tek simbol aristokratske više vrijednosti njegovog duha« (cit. prema *Alfabetskom i analoškom rječniku francuskog jezika Le Petit Robert*, povodom riječi *dandy*). Bris Lalond (B. Lalonde), načelnik politički maglovitog, ali po mnogim idejama atraktivnog organa pokreta za zaštitu čovjekove okoline, i Patrik Poavr D'Arvor (P. Poivre D'Arvor) zamjenik članovog urednika informativnog programa televizijskog kanala *Antenne 2*, s novim romantizmom se više identifikuju po svojim fizičkim pozama i odjevnim manirima sofistikovane romantičarske mode, nego po nekakvim fundamentalnim, pozitivno procjenjivim doprinosima utemeljenju »pokreta«. Uoporediva, ali manje upadljiva odrednica, zbog prirode oblasti njihovog zanimanja ili ograničenijeg javnog dometa njihove ličnosti, važi i za preostale figure Sen-Brisove Romantičarske akademije (osnovane novembra 1978): jednog od egzibicionista »nove filosofije« Žan-Mari Benoa (Bennoist) pozorišnog umjetnika Francisista Istera (Huster), sineastu Frederika Mitterana (Mitterand, u bližem srodstvu sa sadašnjim Predsjednikom Republike), baletana Mikaela Denara (Denard), pisca tekstova za šansone Etjena Rod-Zila (Roda-Gil) i arhitektu Rikarda Bofila.

Nije trebalo posebnog truda da bi se obezbijedili inostrani odjeci za ofanzivu novoromantičarskih istupa. Oni su uslijedili kao normalna posljedica publiciteta kojim su, od samog početka, u francuskim medijama, novi romantičari okružili svoje inicijative, ali tako da ovdje ne možemo prećutati pitanje odgovornosti intelektualaca kojima je, u vršenju njihove profesionalne djelatnosti, udijeljeno da raspolažu tribinom na najuticajnijim medijima kakvi su televizijski ili radioprogrami. Iako je, pogotovo u domenu radio-difuzije, danas u Francuskoj načet državni monopol, prosječni francuski slušalac ili gledalac će, oreolom neprikosnovenosti kojim javno mnijenje kiti audio-viduelna sredstva općenja, bez rezerve primiti izraz partikularističkih, privatnih ili parcijalnih interesa i ideologija. Kod njega je, naime, u prilikama prevladavajućeg centralističkog modela javnog općenja i obavještavanja, značajno ograničeno rasprošenje i prostor za alternativu informaciju. S druge strane, a saglasno tome, kritičnost prema ideološkom angažmanu, programskim orijentacijama ili koncepciji informativnosti radija i televizije dostupna je i svojstvena samo organičenoj frakciji gledalaca-slušalaca.

Sasvim je lako pokazati da su novoromantičarska stremjenja samoživo-individualističkog i anti-društvenog karaktera, i da njihova eventualna uskogruda realizacija neizbjegno podrazumijeva i osnažuje sistem nepravde i nejednakosti. »Isticanje 'ja' je fundamentalna tema kojoj jučerašnji i današnji romantičari žele biti branitelji«, kažu Sir i Brošar (op. cit. str. 101). »Romantizam je nova snaga koja može nadomjestiti beskorisne borbe i preobraziti stare reflekske plemenitim i bratskijim stavovima«, zaključuju u svome pogovoru isti odvjetnici Gonzaga Sen-Brisa (op. cit. str. 275). Ako me je u početku ovog ogleada, povodom varijacija na temu »javnost«, zabavljala savitljivost francuskog jezika, ovdje me zabavlja slična crta našeg, kad iz istog korijena izvlači pridjev »plemenit« i imenicu »plemić«. Niko, pa ni neoromantičari, nije odgovoran za svoje porijeklo i bilo bi nepravdom optužiti Gonzaga Sen - Brista na primjer, da se *svijesno* dao u osnivanje jedne imaginarne *elitističke partije*, izdizajući u rang apsoluta našu prirodnu ili porodičnu spremu, potcjenjujući naše radne sposobnosti u širokom smislu i opštedruštveni utjecaj na jedinku. Gonzag Sen-Bris je izdanak stare francuske, dvoru bliske aristokracije, a ostali neoromantičari imaju ako ne sličnu ono barem skoriju aristokratsku genealogiju, pri čemu reaktualizujemo atribut »aristokratski«, pošto ga u francuskim okolnostima i treba reaktualizovati. Novoromantičarska sklonost ka pretraživanju i veličanju stvarala (odnosno pojedinosti koje su samo njen začim, a u našem saznanju ne preobražavaju njen tok), u stvari je težnja za prepoznavanjem i isticanjem sebe u njoj, za distanciranjem od mnoštva koje istorija nema i koje je, osim izuzetaka, otuđeno da je nikad ne imadne. U samo jednoj ličnosti pokreta, G. Sen-Brisu, susreću se tako, među zidinama porodičnog dvorca Klo-Lise (Clos-Luce) u dolini Loare, darodavci-francuski kraljevi, Leonardo da Vinči i Šopen, i druga zvučna imena, predodređujući nasljednike takve tradicije izuzetnim, proročanskim, predvodničkim ili buntovničkim vokacijama, čak i u do-bima koja su im manje naklonjena i u kojima je, kao s preživiljenim stavom, raskršteno s uvažavanjem krvi i porijekla.

Ono o čemu ćemo novi romantizam sigurno ne riješi jest realnost aspiracija pojedinca sedamdesetih-osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Ono u čemu griješi, međutim, jest što u njegovo ime ohrabruje pobunu »aristokratskog duha« i traži rehabilitovahnje - nigdje ne precizirajući sredstva njegovog ispunjenja - »zastupljenih vrijednosti«, transcendentnije, egzotičnih ideala, estetike nauštrb politike i religioznog bratstva. Svaka od neoromantičarskih tema, pored onih kojih sam se već dotakao - afektirani heroizam, slavljlubivost i ambicija, mitologija smrti - osobito kroz Verterov kompleks, potraga za apsolutom, kult ličnosti i kult bola i patnje, žudnja za mitskom ženom - Djevicom Marijom, mitomanija u najširem smislu - nosi znak naginjanja raskidu sa svijetom i trenutnom i klicu bijega od stvarnosti. Nije dalje potrebna nekakva socio-politička argumentacija da bi se konačno pokazala neoperativnost novoromantičarske vizije čovjeka i svijeta. Polazeći od idealizovanog »ja«, otvarajući ruke u susret idealizovanog

sabrači, čijoj plemenitosti i čistoti svemućno predsjedava božanska sila, novi romantičar ne krije svoju elitističku pretenziju. »Novi romantizam, rođen prije prljavih stoljeća, na karakternim arhivama i blistavim slikama, ponovo iskušava teret i sramotu običnih života. Odgovoran za sve one mnogostrukie i plodne duše, on plamti kao svjetionik, ovdje i u daljini (R. B, str. 16). »Romantičarska demorakcija nije demokracija birača, nego je demokracija izabranih«, kaže Sen-Bris (*Le Monde* od 9. avgusta 1980). Istorija je skupo platila slične antielitarističke, diskriminatorne projekte. Novoromantičarski je, međutim, bez ikakvog oslonca i nema ni najmanje šanse. On je djelo ljudi (muškaraca a ne i žena, osim ako one nisu prateći, ukrasni predmeti), koji bez elementarnog društvenog iskustva ciljaju postati pokroviteljima čovječanstva, apostolima klanovskog bratstva, misionarima duha. Romantičarska biblija, kako su Sir i Brošar, simptomatično pokrtili Sen-Brisov *Apsolutni romantizam*, serija je prepričanih autorovih snova, snivanja, fikcija, putovanja, susreta (isključivo sa slavnim ljudima) i njihovih portreta osvjetljenih neoromantičarskim reflektorom, pod kojim su romantični i Solženjicin, i Fransoa Miteran, i Iv Sen-Loran (Yves Saint Laurent, magnat pariske visoke mode), i Roman Polanski, i Moris Bežar, ali i Balzac, Šekspir, Sara Bernar ili Napoleon. Konstruišući i naseļjavajući taj heterogeni svijet (pravu fantastičnu i luksuznu menažeriju u kojoj se zasluđuje mjesto i po mjeri sujete na vlastitu sliku), Gonzag Sen Bris realizuje i jedan drugi poduhvat: ideal kristalnog (providnog) verbalizma, bogopokloničke frazeologije, retorike metafizičke opijenosti i zanosa. Na ovu dimenziju novoromantičarske literature ću se vratiti u zaključnom dijelu ovih zabilježaka.

III

Opšte je mjesto da je s kraja XVIII i iz prve polovice XIX vijeka, romantizam bio reakcija iz krila umjetnosti na utemeljenje kriterija razuma kao dominantnog kriterija kontemplacije i objašnjavanja svijeta, utemeljenje obilježbeđeno tekovinama bogate epohe koju istoričari uobičajaju nazivati vijekom svjetlosti. I novi romantizam pretenduje da bude reakcija, na savremeni »imperijalizam razuma«, kako se to popularno kaže, istinski posvjedočen u imperijalizmu kao sistemu, hladnoj nečovječnoj mašineriji realizacije profita, remećenja ravnoteže u prirodi i alijeniranja čovjeka.

Osporavanje razuma ima, i izvan romantizma, svoju tradiciju. Izlišno bi i deplasirano bilo ovdje nabrajati oglede, iskustva i pokrete koji su u istoriji društva značili traganje za alternativnim rješenjima, za *jednim drugim razumom*. Osporavanje razuma, međutim, ima svoje granice. Njih je u mnogim prilikama kroz povijest pokušavala odrediti ona kritička misao koja je filozofija (ali nije dominantna, ilustrativna filozofija) i koja je most između stvarnosti i utopije. Ovdje novoromantičarskom suprotstavljam stav Mikela Difrena (Dufrenne), objavljen u tekstu *Današnje shvatanje razuma (Književna kritika, Beograd, br. 5, 1977, prijevod Anka Bukavac)*, kojim filosof odmrjavava domašaje kritičnosti prema racionalizmu i posljedice pretjerivanja: »Budimo, dakle, realisti! Ali, to ne znači da treba obožavati stvarnost i sistem koji se u njoj uvrežio; naprotiv, treba ostvariti nešto drugo. I ovdje razum može da pomogne utopijskoj praksi, utoliko što je on ovoga puta naučni razum, gospodar racionalnosti. Utopijska praksa je prvo reagovanje: ona krči put. Ali, zar ne treba zauzeti teren, organizovati, čak i ustanoviti? Onda je znanje dobrodošlo, kao i sredstva koja stavlja na raspolaganje praksi. Republika ciljeva, to je samoupravljanje, a samoupravljanje je u početku neizgrađeno i može da se razvije samo ako se organizuje. I ako hoćemo samo da jednoga dana ljudi više ne umiru od gladi, zar ne treba nekako da organizujemo proizvodnju, da uvedemo izvestan red? Organizacija: svaki život, u svakom organizmu, počiva na jednoj organizaciji; zar ne treba imati u to poverenja?« (str. 14).

Ovom iskazu bih približio (ma koliko se s tim približavanjem možda ne bi složili autori) i jedno mjesto iz intervjua francuskog marksističkog filozofa Fisjena Seva (Sève) beogradskom časopisu *Ideje* (br. 5, 1980), gdje, govoreći o situaciji filozofske misli u Francuskoj, on kaže (str. 127): »Globalno uzevši, cjelokupna ta djelatnost se, međutim, usitnila i razbila na svjetlosti bezbrojnih unutrašnjih protivrječnosti, te se danas može uočiti, kod radnih ljudi i među omladinom, kod studenata i u naučnim sredinama, istovremeno i mogućnost i težnja za onim što se često naziva *novom racionalnom sintezom* (...).«

Kritikovati jedno stanje, makar se ono zakrivalo i neprikosnovenim plaštom racionalnosti, što je slučaj kapitalističkog sistema, moguće je, i to baš u ime racionalnosti same, jer se jednom ovladanom stupnju razvoja prakse i misli obavezno ne suprotstavlja njegov antinom, nego mu se mogu i valjano trebaju oponirati vlastite forme obogaćene (transformirane novim saznanjima, novim aspiracijama, novim iskustvom i novom realnošću).

Novi romantizam nije samo reakcija u etimološkom značenju riječi. On je, pored drugih smislova, reakcija i u ideološkom smislu, jer protiv dominacije racionalizma nastupa kultom spiritualnosti, sklanjanjem u iracionalno, osporavanjem elementarne materijalnosti. Njegov zbjeg se zove misticizam, njegovo djelovanje — propovjedništvo: neumjesan, mistifikatorski i idealistički odnos prema čovjeku, stvaralaštvu i društvenoj zbilji.

»Žed za beskonačnim« i »žudnja za apsolutom« jesu deklarirana pokretačka snaga literature novih romantičara, njihovog vladanja i njihovog društvenog dezangažovanja (ako njihovo držanje suprotstavimo stavu društvene angažovanosti u tekućem značenju riječi). Pristrasno privilegovanje, u korpusu opšte književnosti, djela čiji je predmet ilustrovanje ili apologija religioznog osjećanja i podrška Katoličkoj crkvi, odnosno svim interesnim oblicima njenog prilagodavanja savremenoj stvarnosti, jesu strategija realizacije toga projekta. Tako, po inerciji svoje nezasićenosti, novi romantizam za sebe prisvaja i romantičnost obiju ključnih figura katoličkog establišmenta: Isusa Hrista i pape. »Za vjernika — kaže Gonzag Sen Bris (citiran u Sirovoj i Brošarovo *R. B.*) — ličnost Isusa Nezarećanina ne potpada ni u jednu od naših ljudskih kategorija. On ih sve prevazilazi jer je totalni prorok, očovječeni sin Božiji. On je na zemlji zaveo apsolut dobra, apsolut lijepog i naročito apsolut istinitog. Time odgovara romantičarskom idealu, ali tako što ga od samog početka transcendirao« (str. 126). Ovo pridobijanje Hrista za neoromantičarsku stvar, Gonzag Sen Bris inače pokušava teoretizirati (u predgovoru *R. B.*, str. 11), izjavljujući da je »smisao (njegovog) manifesta *Apsolutni romantizam* u tome da pokaže kako je našem (novoromantičarskom) pokretu potreban susret s jednom uzvišenijom plemenitom idejom, koja bi čak bila i sveta. (...) Sve više i više, i cijelim bićem nas probada ognjeni mač apso-

luta. Neodloživa je naša potreba da idealom. U dobu u kojem stotine gimnazijalaca završavaju samoubistvom, Verterov kompleks je isto tako znak jednog metafizičkog trenutka koji se usidrava u vječnost.« Za najdirljivije ovomezalstvo otjelotlovenje takve potrebe i takvog duha, novoromantičari priznaju Svetog oca papu, za čiju su ličnost zapadnoevropski mediji obezbijedili zadivljujuću saglasnost, a sami novoromantičari, pored sinonimije bratstva, ljubavi, plemenite čovječnosti i svetosti, i oreol umjetničke vokacije i duhovne uzvišenosti. U afektiranoj hronologiji novog romantizma s kraja Sirove i Brošarove knjige *Romantičarska bitka*, u jednoj od njenih triju rubrika *Sijenke i svjetlosti svijeta* — podsjetniku najznačajnijih društvenih svijeta u periodu geneze novog romantizma (oktobar 1978 — april 1980) — papa Jovan Pavle II se tako pojavljuje sedam puta, čime mu se u novoromantičarskom sistemu određuje apsolutno privilegovano mjesto u svjetskom aktuelnosti, budući da cjelokupan repertorij »sijenki i svjetlosti« sadrži samo dvadeset i tri stavke. Osim (1) papinog apela u prilog vjerskih sloboda (dec. '78), (2) prve poslanice Jovana Pavla II (mart '79), (3) njegovog puta u Poljsku (jun '79), (4) u Irsku (sept. '79), (5) u Ameriku (okt. '79), (6) u Tursku (nov. '79) i (7) potvrde njegovog dolaska u Pariz (april '80) — u pomenutom spisku stoji i kolektivno samoubistvo članova one sekte u Gvajani (čin koji u tom nizu zbivanja vjerovatno funkcioniše prije kao »svjetlost« nego kao »sjenka«), pad iranskog carstva, zaključak jedne ankete Nacionalnog instituta za demografska proučavanja, iz koje se vidi da kod mladih »kvalitet uzajamnog odnosa ima prednost nad institucijom braka«, kao i nekoliko pojedinačnih samoubistava, izjava, ekoloških akcija. . .

IV

»Romantičari vjeruju u onaj nevidljivi dio bića koji je bliži srcu nego razumu, i čija će nova boja biti u stanju da preobrazi napadnu tminu predrasuda i svakodnevnih zavjera koje djeluju protiv pojedinca« (Sir i Brošar, *R. B.* str. 101). Visokomjernosti novoromantičarskih duhovnih pretenzija primjerena je, ne znam kako da drukčije kažem, visokoparnost stila i jezika novoromantičarske literature. S obzirom na predmet te literature, čijim sam se nekim licima (predmeta) naprijed pokušao približiti, bilo bi od Gonzaga Sen Brisa neumjesno očekivati da piše po uzoru na jednog Fransisa Ponža (F. Ponge), na primjer, istog onoga Fransisa Ponža koji, dok tvrdi da je na dan svoga zaljublivanja izgubio nadrealistički pasoš, samo svjedoči o krhkosti naših pripadanja, odnosno nepredvidljivosti ili barem ne-konačnosti uslova po čijem ispunjenju grupa procenjuje stepen ili efektivnost našega članstva. Kad Francis Ponž, 24. maja 1941. godine, kaže: »Nek me ništa ne odvrti od moje odriješnosti: nikada ne žrtvovati predmet moga zanimanja isticanju neke srećne verbalne pojedinosti do koje bih došao njegovim povodom (...). Stalno se vraćati na predmet sam, na ono neobrađeno u njemu, na ono različito: različito na prvom mjestu od ovoga što sam (u ovom trenu) već napisao o njemu. Nek rad moj bude rad neprestano ispravljanja moga izraza (bez *apriorne* brige za oblik tog izraza) u korist neobrađenog predmeta« (tekst *Berges de la Loire* (Obale Loare), prvi u zbirci *La rage de l'expression* (Strast izražavanja) — on tu ne izlaže svoj literarni postupak da bismo ga na osnovu njegovih načela ravrstali, uzdigavši na novo ideala kodifikaciju prosedeja i stila. On nam tu jedino saopštava svoj lični, privatni, odvažni i neposredni odnos sa stvarnošću, s objektivnom zbiljom, s predmetima u njihovoj agresivnoj istinitosti i autentičnosti. Kad, međutim, Sir i Brošar izvuku (R. B, str. 57) da je »snaga romantizma u zamišljanju slika jačih od stvarnosti«, ono prolaze s nivoa kolektivnog i romantizmu pripisuju obilježja ideologije, jer s tim iskazom pred nama, u stvari, definišu jednu specifičnu viziju svijeta, svijeta iz kojeg se beži »zamišljanjem slika jačih od stvarnosti«, odnosno *izmišljanjem* nekakve druge stvarnosti. Kao što sam to jednom već podvukao (u pismu *O novom romantizmu II*, objavljenom u *Književnim novinama* br. (618), predstavljajući ideološka označenost Sen Brisovih društveno-umjetničkih inicijativa u Francuskoj, ne dopušta mi da drukčije nego oštro i nepovoljno kritički pristupim njegovom baroknom, propovjedničkom, mjestimično i kičerskom jeziku i stilu. Izgrađivanje vlastitog svijeta, privilegovanje sna i jezička sloboda kao elementi te građevinarske djelatnosti, jesu nezamjenljivo pravo stvaralaca, te bi od nas daleko trebala ostati namjera da osporimo tu suštinsku, u stvari, dimenziju književnog stvaralaštva. Ono što kod novih romantičara postavlja problem jest, međutim, pitanje zidarskog materijala (kao da se radi o tome da se gradom božanskog porijekla izgradi nova stvarnost, ne dirajući u postojeću, ostavivši je drugima, ostavivši je većini, kao ispaštanja). U takvom kontekstu, kao prazna usiljena retorika zvuče »zeleni poljupci«, »staze koje idu do sunca« ili »poludjeli konji misli«, sintagma na čijem se stereotipu oslanja cjelokupna »literarna« struktura *Apsolutnog romantizma*. Što se tiče ambicije njegovog autora da bude priznat kao tvorac prvog »neuređenog romana« u istoriji književnosti, romana u kojem se »nasumice, od jedne do druge strane, ukršćavaju groteskno i sublimno, utisci i strasti, lokalne boje i sanjarenja«, ništa lakše nego proglasiti ostvarenim tāj cilj. U vrijeme kad se ne drži do strogih odrednica pojedinih književnih vrsta i rodova, ko će se još upirati da ospori preimućstvo i samozvanost piscu na polju na kojem njegova sujeta nema suparnika, niti talenat mistifikacije pravog premca.

¹Mada nismo u stanju da budemo iscrpni, evo nekoliko jugoslovenskih odjeka francuskog novog romantizma: 1. »Književna reč« br. 120 (10. 4. 1979. god), *Novi romantizam*, razgovor sa Gonzag Sen Brisom, vodio Miodrag Janković; 2. »Književne novine« br. 616 (11. 12. 1980), Miodrag Janković, *Hronika novog romantizma*; 3. »Dalje«, Sarejevo, br. 1, proljeće 1982, tematski blok: Branko Aleksić, *Novi romantizam, danas i ovdje*; Gonzag Sen Bris(s) *Apsolutni romantizam*: Alen Lui (sic) Sir i Žil Brošar, *Romantičarska bitka i Novi nalet vetra* (prevela O. Bošnjaković).

Osim toga, kao plod interesovanja za novi romantizam — ali jednog sasvim drukčijeg interesovanja — moguće je pozvati se i na: a) »Književne novine« br. 574 od 13. 1. 1979. Z. Sušić, *O novom romantizmu* (povodom prvih odjeka u francuskoj štampi); b) »Književne novine« br. 616 (10. 1. 1981), Z. Sušić, *O novom romantizmu II* (povodom Jankovićeve priloga cit. gore pod 2) i c) »Književna reč« br. 186 — 187 (10 — 25. 4. 1982), Z. Sušić, *O jednom tematu i jednom plakatu* (povodom bloka iz »Dalje«, gore cit. pod 3).